

**ต้นดอกไม้แห่งศรัทธา : ภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน
บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย**

**Flower Trees of Faith : Local Wisdom and Cultural Identity of
Ban Saeng Pha Community, Na Haeo District, Loei Province**

อิสเรศ สุขเสนี^{1*} พิมประไพ สุภารี¹ และ พงษ์ศักดิ์ สังขมณี¹
Isares Sooksenee^{1*}, Pimprapai Suparee¹, and Phongsak Sangkhamanee¹

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม¹
Faculty Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University¹

*Corresponding author, e-mail: pimprapai.s@msu.ac.th

วันที่รับบทความ: 29 สิงหาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 11 ตุลาคม 2568; วันตอบรับบทความ: 27 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาของประเพณีแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดทางวัฒนธรรม แนวคิดอัตลักษณ์ และแนวคิดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจเบื้องต้น การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้รู้และชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในประเพณี ผลการวิจัยพบว่า ต้นดอกไม้ เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนองค์ความรู้เชิงช่างและสุนทรียศาสตร์ซึ่งสืบทอดกันมานานกว่า 400 ปี ใช้ประกอบพิธีบูชาพระรัตนตรัยในช่วงบุญสงกรานต์หน้า เดือนห้า อัตลักษณ์ของต้นดอกไม้บ้านแสงภามีความโดดเด่นด้านรูปทรง ความสูง และขนาด อันเกิดจากทรัพยากรไม้ไผ่ที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้สามารถสร้างโครงสร้างขนาดใหญ่ แข็งแรง และมั่นคง ภูมิปัญญาเชิงช่างปรากฏผ่านการกำหนดสัดส่วนมาตรฐานของต้นดอกไม้ การออกแบบส่วนประกอบสำคัญ เทคนิคการประกอบโครงสร้าง การมัดดอก และการใช้วัสดุธรรมชาติทั้งหมด ตลอดจนการตกแต่งให้สอดคล้องกับสุนทรียภาพ เช่น การจัดระยะดอกไม้ตามฤดูกาล และการใช้แสงเทียนในพิธีแห่รอบอุโบสถยามค่ำคืน นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างคนต่างวัย ตั้งแต่ผู้สูงอายุ วัยทำงาน จนถึงเยาวชน ซึ่งสะท้อนการบูรณาการความเชื่อทางพุทธศาสนา ศิลปะพื้นบ้าน และวิถีชีวิตชุมชน ประเพณีแห่ต้นดอกไม้จึงมิได้มีเพียงคุณค่าทางศิลปะและสุนทรียศาสตร์เท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการสร้างความสามัคคี ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ตลอดจนทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงความศรัทธาทางศาสนากับวิถีชีวิต และประกาศความเป็นตัวตนของชุมชนบ้านแสงภาอย่างชัดเจน

คำสำคัญ: ประเพณีแห่ต้นดอกไม้, บ้านแสงภา, อัตลักษณ์ทางภูมิปัญญา, ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, พุทธทางวัฒนธรรม

Abstract

This research aimed to analyze the intellectual identity of the Ban Saeng Pha Flower Tree Procession tradition in Na Haeo District, Loei Province, by applying the framework of cultural capital, identity, and cultural wisdom. Data collection involved primary surveys, both participatory and non-participant observations, and in-depth interviews with knowledgeable people and villagers involved in the tradition. The research results found that the flower tree is a cultural symbol reflecting technical and aesthetic knowledge that has been passed down for over 400 years. It is used in the Buddhist ceremonies honoring the Triple Gem during the Boon Duan Song Nam Festival. The unique identity of the Ban Saeng Pha flower tree lies in its distinctive shape, height, and size, attributed to the abundant bamboo resources, which allow for the construction of large, strong, and stable

structures. Technical wisdom is evident in the standardized proportions of the flower tree. The design of key components, structural assembly techniques, tying of pegs, and the use of all natural materials, as well as aesthetically pleasing decorations, such as seasonal flower spacing and the use of candlelight during the procession around the ubosot (ordination hall) at night. Furthermore, knowledge is passed down between generations, from working-age adults to youth, reflecting the integration of Buddhist beliefs, folk art, and community lifestyles. The traditional flower tree procession, therefore, not only possesses artistic and aesthetic value, but also plays a role in fostering unity, promoting the community economy, and preserving local cultural identity. It also serves as a medium for connecting religious beliefs with the way of life and clearly proclaiming the identity of the Ban Saeng Pha community.

Keywords: Traditional Flower Tree Procession, Ban Saeng Pha, Intellectual Identity, Cultural Wisdom, Cultural Capital

บทนำ

ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ถือเป็นหนึ่งในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดปฏิบัติอย่างแพร่หลายของจังหวัดเลย เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า บุญเดือนห้า หรือ ตรุษสงกรานต์ จัดขึ้นในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 ตรงกับเดือนเมษายนของทุกปี (ปรีชา พิณทอง, 2540) หนึ่งในหมู่บ้านที่มีการรักษาและสืบทอดประเพณีแห่ต้นดอกไม้จนกลายเป็นอัตลักษณ์ประจำท้องถิ่น คือ หมู่บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นหมู่บ้านที่มีความเก่าแก่ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2090 (องค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา, 2562)

สิ่งที่ทำให้ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของหมู่บ้านแสงภาแตกต่างไปจากพื้นที่อื่นในจังหวัดเลยหรือจังหวัดที่ปรากฏว่ามีการจัดประเพณีนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอาณาจักรล้านช้าง เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีอาณาเขตชายแดนระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงศรีสัตนาคนหุต จากจารึกบนคัมภีร์ใบลานในหอพระไตรปิฎกวัดศรีโพธิ์ชัย บ้านแสงภา สันนิษฐานว่าประเพณีแห่ต้นดอกไม้ต้นขึ้นเริ่มพร้อมกับการสร้างวัดซึ่งมีอายุราว 483 ปี (Art & Culture, 2567) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการสร้างบุญกุศลอันเป็นมงคลต่อชีวิตตามวิถีพุทธ ชาวหมู่บ้านแสงภาจึงได้ร่วมมือร่วมใจกันสร้างต้นดอกไม้ขึ้นจากแรงศรัทธาประกอบกับทักษะเชิงช่างที่ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรล้านช้าง การผสมผสานทางศาสนาและศิลปะนี้เองที่ได้สร้างอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาให้กับชาวแสงภา ไปสู่การร่วมมือสร้างต้นดอกไม้ขนาดใหญ่อย่างวิจิตรงดงามสำเร็จภายในหนึ่งวันพร้อมนำไปแห่รอบอุโบสถวัดศรีโพธิ์ชัย ในช่วงหัวค่ำก่อนนำขึ้นถวายพระเพื่อเป็นพุทธบูชาเนื่องในวันสงกรานต์สืบทอดต่อกันมาเป็นประจำทุกปี (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2560) ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจไปร่วมประเพณีจนทำให้การแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภากลายเป็นซอฟต์แวร์ (Soft Power) ที่สอดคล้องกับนโยบายภาครัฐและกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนได้เป็นอย่างดี

ทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดจาก อัตลักษณ์ทางภูมิปัญญา สามารถสร้างมูลค่าให้กับประเพณีและชุมชนมีที่มาจากความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะ หรือแนวทางปฏิบัติที่เป็นสมบัติทางสังคม องค์กรความรู้ ความคิด หรือภูมิปัญญาอันหลากหลายนี้เองที่ได้สร้างอัตลักษณ์ให้กับโบราณสถาน โบราณวัตถุ ผลงานศิลปะต่าง ๆ ตลอดจนขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ความเชื่อ วิถีปฏิบัติ เป็นต้น (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2562; อัญธิชา มั่นคง, 2560) เช่นเดียวกับที่ชาวแสงภาได้สร้างอัตลักษณ์ให้กับประเพณีแห่ต้นดอกไม้ จนกลายเป็นหนึ่งในทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในชุมชน

ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของชาวบ้านแสงภาจึงมิใช่ประเพณีจัดขึ้นเพื่อประกอบในพิธีตรุษสงกรานต์อย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความยั่งยืนทางวัฒนธรรมให้กับจังหวัดเลยเช่นเดียวกับเทศกาลผีตาโชน การใช้ภูมิปัญญาที่เกิดจากการสั่งสมบ่มเพาะของคนในชุมชนช่วยสร้างอัตลักษณ์ให้ต้นดอกไม้ที่ทำจากไม้ไผ่และประดับด้วยดอกไม้ตามฤดูกาลของชาวบ้าน เกิดเป็นการสืบทอดและส่งต่อความรู้ ทักษะ ตลอดจนความเชี่ยวชาญเชิงช่าง จึงเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมที่สร้างความภาคภูมิใจและสะท้อนถึงตัวตนของชุมชนแห่งนี้

จากความสำเร็จที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาอัตลักษณ์และภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ว่ามีการสะท้อนถึงภูมิปัญญาชุมชนจนสามารถสร้างอัตลักษณ์ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ที่ทำให้บ้านแสงภามีความแตกต่างจากพื้นที่อื่นอย่างไร อีกทั้งผลการศึกษายังสามารถนำไปต่อยอดเผยแพร่อัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาโดยอาศัยช่องทางสื่อสารที่หลากหลาย เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่มีความสนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้มากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์และภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital)

ทุนทางวัฒนธรรมตามแนวคิดของบูร์ดิเยอ (Bourdieu) คือทรัพยากรทางสัญลักษณ์/ ความรู้ที่บุคคลและกลุ่มสังคมในสามรูปแบบแฝงฝังในตัวบุคคลปรากฏผ่านรสนิยม ภาษา ท่วงท่า ก่อเกิดเป็นวัตถุ เช่น หนังสือ งานศิลปะ เครื่องมือ เกิดเป็นองค์ความรู้เพื่อการศึกษา เป็นการทำงานร่วมกับชุดแนวโน้มเชิงปฏิบัติ (ความคุ้นชิน) และพื้นที่ที่สามารถแปลงกลับเป็นทุนสังคมหรือเศรษฐกิจภายใต้เงื่อนไขที่เหมาะสม (Bourdieu, 1986) ด้านธออสบี (Throsby) เสนอว่ากรอบ ทุนวัฒนธรรม ในความหมายของ สินทรัพย์ ที่บรรจุคุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural Value) ต้องการการลงทุน รักษา และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน (Throsby, 1999) ขณะที่โยซโซ (Yosso) ขยายกรอบแนวคิดนี้สู่ Community Cultural Wealth หรือ ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อมองเห็นทุนของชุมชนชายขอบที่มักได้รับการมองข้ามจากสังคม (Yosso, 2005) แนวคิดนี้สามารถนำไปวิเคราะห์กรณีบ้านแสงภาว่าประเพณีแห่ต้นดอกไม้แสดงให้เห็นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนในรูปแบบใด

2. แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity)

อัตลักษณ์ได้หมายถึงแก่นแท้ที่ตายตัว แต่เป็นกระบวนการ และการแทนความหมาย ที่ก่อรูปผ่านการเล่าเรื่องและความต่าง (Difference) ในบริบทอำนาจ/ วัฒนธรรม (Hall, 1997) การวาด เส้นพรมแดน ทางวัฒนธรรมทำงานผ่านสัญลักษณ์และการปฏิบัติที่แยกความเป็น เรา - เขา ได้เทียบเท่าความเป็นชาติพันธุ์ (Barth, 1969) ด้านพิธีกรรม เดอร์ไคม์/ เทอร์เนอร์ (Durkheim/ Turner) อธิบายว่าเป็นพลังของ อารมณ์ร่วม และ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคม หรือ ความเป็นชุมชน (Communitas) ที่ทำให้สำนึกร่วมถูกผลิตซ้ำผ่านการกระทำร่วม (Durkheim, 1995; Turner, 1969) ในบทความวิจัยนี้นำแนวคิดอัตลักษณ์ ไปใช้ค้นหารูปแบบการ แสดง - สื่อสารรหัสท้องถิ่น ที่ปรากฏผ่านพิธีแห่ต้นดอกไม้ว่ามีลักษณะอย่างไร รวมถึงมีกลไกผลิตซ้ำอัตลักษณ์ผ่านการปฏิบัติพิธีกรรมอย่างไร

3. แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Cultural/ Indigenous Knowledge)

ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมคือความรู้ที่ สัมผัส - พลวัต - ผัง ในปฏิบัติการ ของชุมชน ผูกโยงเข้ากับระบบนิเวศ วัสดุ เครื่องมือ เวลา และคติความเชื่อ ดังนั้น ทุนทางวัฒนธรรมจึงมิใช่เพียงชุดข้อมูลแต่เป็นวิถีคิดที่รับรองด้วยประสบการณ์และการลงมือทำซ้ำ ๆ (Berkes, 2012) กรอบของยูเนสโกว่าด้วย มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ตอกย้ำบทบาทชุมชนในการธำรงความรู้ ทักษะ พิธีกรรม และความหมายที่ยังมีชีวิต (UNESCO, 2003) การถ่ายทอดจึงมักเกิดในบริบท **ชุมชนแห่งการปฏิบัติ** หมายถึงกลุ่มบุคคลที่ผูกพันอยู่กับ กิจกรรม/ โจทย์/ ความสนใจร่วม อย่างต่อเนื่อง จนก่อรูปความรู้เชิงปฏิบัติที่ ตั้งอยู่ในบริบท ผ่านการมีส่วนร่วมจริงในการทำงาน การลงมือจริง การสังเกต และการรับบทบาทยิ่งขึ้นตามลำดับ (Lave & Wenger, 1991) ในกรณีบ้านแสงภา ได้นำแนวคิดเรื่องภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อค้นหารูปแบบของภูมิปัญญาการสร้างต้นดอกไม้ ตลอดจนการสืบทอดและส่งต่อภูมิปัญญาดังกล่าวว่ามีลักษณะอย่างไร และนำไปสู่การสร้างความรู้ร่วมกันระหว่างชาวพื้นถิ่น นักวิชาการ และภาคนโยบาย โดยไม่ทำให้สูญเสียตัวตนของชุมชนอย่างไร

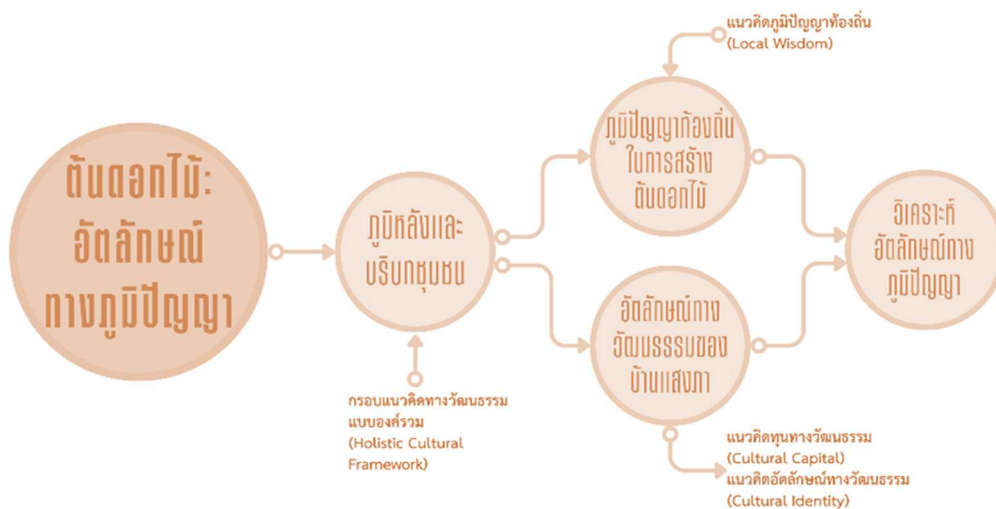
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สนิกกา พงษ์เสนห์ และคณะ (2555) ได้ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทางสังคมของชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย พบว่า ระบบความเชื่อและพิธีกรรม เช่น งานบุญตามเดือนและประเพณีแห่ต้นดอกไม้ ทำหน้าที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ค้ำจุนความร่วมมือและระเบียบทางสังคมของชุมชนบ้านแสงภาอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติร่วมกันข้ามรุ่น จนเกิดการถ่ายทอดอัตลักษณ์และจิตสำนึกของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ผลการศึกษายังสามารถอธิบายบริบทชุมชนและปัจจัยภายใน - ภายนอกที่ส่งผลต่อพลวัตของความเชื่อ พร้อมพัฒนากระบวนการเรียนรู้และแบบแผนถ่ายทอดองค์ความรู้วัฒนธรรม

ไพโรจน์ พวงมณี (2567) ศึกษาเรื่องพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมบ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย กับแนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชนสู่ความยั่งยืน โดยสำรวจบ้านอาฮี ชุมชนเครือข่ายในลุ่มน้ำเหือง ในฐานะ พื้นที่ซ้อนทับทางเวลา ที่ผสมผสานงาน เรื่องเล่า หลักฐานโบราณคดี และพิธีกรรมเป็นทุนวัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชน 5 ด้าน (บริหารจัดการ อนุรักษ์ - การเรียนรู้ เศรษฐกิจ - สังคม ทรัพยากร - สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัย) โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลางย้ำการเคารพศรัทธาและอำนาจการตีความของคนท้องถิ่น นำไปสู่การสร้างสมดุลระหว่างมูลค่าทางเศรษฐกิจกับคุณค่าทางวัฒนธรรม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้นำกรอบแนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ และแนวคิดเรื่องภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มาใช้ในการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยนี้มีกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกจากกลุ่มประชากรที่มีความเกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภา ในด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำทางศาสนาและพิธีกรรม ผู้นำชุมชน นักวิชาการ และหัวหน้าส่วนราชการ 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants)

ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชนด้านประเพณี วิถีชีวิต และภูมิปัญญา และ 3) กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (General Informants) ประกอบด้วย ชาวบ้าน นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนร่วมในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ ตามกรอบแนวคิดของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2552)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้ออกแบบและวางแผนเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ประกอบไปด้วย

1. แบบสำรวจเบื้องต้น (Basic Survey) เพื่อนำไปใช้สำรวจและเก็บข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับภาพรวมของทุนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในบ้านแสงภา

2. แบบสังเกต (Observation) แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ประกอบด้วย

1) แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อใช้สังเกตเป็นแนวทางโดยการบันทึกผลการสังเกตวัฒนธรรม งานบุญประเพณี และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านแสงภา โดยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วย แบ่งเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงแรกเข้าสู่พื้นที่ ช่วงเก็บข้อมูล และช่วงทำก่อนปิดงานภาคสนาม ตามแนวคิดมุมมองของ คนใน ของ ชาย โพธิ์ธิตา (2562)

2) แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เพื่อใช้สังเกตสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม สังคม วัฒนธรรม ขนบประเพณี และวิถีชีวิต โดยเฝ้าดูกระบวนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มผู้ปฏิบัติด้วยวิธีการบันทึกภาพ บันทึกเสียง และจดบันทึก ผ่านมุมมองของคนนอก

3. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยการสัมภาษณ์ในกลุ่มผู้รู้ (Key Informants) จากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ในกลุ่มผู้ปฏิบัติการ (Casual Informant) ด้วยการสนทนาที่ไม่จำกัดคำตอบเพื่อให้เกิดประเด็นแตกย่อยจากกลุ่มผู้รู้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บข้อมูลทุติยภูมิ จากภาคเอกสารเป็นการศึกษาเอกสารที่มีการบันทึกเอาไว้ในประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง

2. การเก็บข้อมูลปฐมภูมิหรือข้อมูลภาคสนาม เป็นการลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยโดยมีลำดับขั้นตอนการเก็บข้อมูลดังนี้

1) การเก็บข้อมูลด้วยแบบสำรวจเบื้องต้น (Basic Survey) เป็นการสำรวจข้อมูลด้วยการลงพื้นที่ภาคสนาม เก็บข้อมูลด้านทรัพยากรในการสร้างต้นดอกไม้ สภาพแวดล้อม และสถานที่ในการจัดประเพณีแห่ต้นดอกไม้

2) การเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) จากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำทางศาสนาพิธีกรรม ผู้นำชุมชน นักวิชาการ และหัวหน้าส่วนราชการ เพื่อให้ได้ข้อมูลเจาะลึกถึงประเด็นสำคัญเกี่ยวกับอัตลักษณ์และภูมิปัญญาในการทำต้นดอกไม้ของบ้านแสงภา

3) แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-structured Interview) สัมภาษณ์กลุ่มผู้ปฏิบัติการ (Casual Informant) ถึงข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน ประวัติความเป็นมา ขนบธรรมเนียม ประเพณี คติ ความเชื่อ วิถีชีวิต บทบาทหน้าที่ของคนในชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ แบบการสนทนาที่ไม่จำกัดคำตอบเพื่อให้เกิดประเด็นแตกย่อยจากกลุ่มผู้รู้

4) การเก็บข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มย่อย (Focused Group Guideline) เป็นการเก็บข้อมูลที่ใช้เมื่อมีปัญหาในการเก็บข้อมูลในประเด็นที่สงสัยและความไม่เข้าใจตรงกัน ซึ่งจะช่วยให้สามารถเข้าใจถึงประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภาได้มากขึ้น และสามารถซักถามแบบเจาะลึกในประเด็นสำคัญ โดยกำหนดกลุ่มสนทนาประมาณ 5 - 10 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการนำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ข้อมูลเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม โดยมีรายละเอียดขั้นตอนดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลภาคเอกสารเป็นการวิเคราะห์โดยวิธีการ Method of Agreement เพื่อตรวจสอบความถูกต้องในเชิงแนวคิดและทฤษฎี ซึ่งพิจารณาจากเอกสารหลาย ๆ แหล่ง เพื่อหาความถูกต้องของข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร (Document Research) ในการวิเคราะห์เอกสาร ได้คำนึงถึงบริบท (Context) หรือสภาพแวดล้อมของข้อมูลเอกสารที่นำมาวิเคราะห์เป็นสำคัญ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลการวิจัยทุกประเภทนำมาสร้างข้อสรุป โดยใช้การวิเคราะห์ 3 แบบ คือ

1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย เป็นการตีความข้อสรุปจากข้อมูลในลักษณะรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น

2) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ทฤษฎีเป็นตัวจำแนกข้อมูล และการวิเคราะห์แบบไม่ใช้ทฤษฎีซึ่งขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของข้อมูล

3) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเปรียบเทียบข้อมูล เป็นการนำข้อมูลมาเปรียบเทียบตามเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์

3. การนำเสนอข้อมูล ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางการวิจัยนี้นำเสนอโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตามข้อสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์อัตลักษณ์และภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

การวิจัยเรื่องต้นดอกไม้แห่งศรัทธา : ภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การสร้างอัตลักษณ์และภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลยโดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม แนวคิดอัตลักษณ์ และแนวคิดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกมิติและข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับหมู่บ้านแสงภา และประเพณีแห่ต้นดอกไม้จากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำทางศาสนาพิธีกรรม ผู้นำชุมชน นักวิชาการ หัวหน้าส่วนราชการ และนักท่องเที่ยวที่ได้เข้าร่วมในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ ผลการวิจัยทำให้พบการสร้างอัตลักษณ์และภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลยจำแนกได้เป็น 2 ประเด็น ประกอบด้วย

1. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีแห่ต้นดอกไม้

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาช่างไม้ไผ่ และการร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกในชุมชน ซึ่งได้หล่อหลอมเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนตัวตนร่วมของ คนแสงภา ทั้งในมิติรูปธรรมและนามธรรม โดยมีลักษณะดังนี้

1.1 อัตลักษณ์เชิงรูปธรรม

อัตลักษณ์เชิงรูปธรรมของประเพณีแห่ต้นดอกไม้ปรากฏให้เห็นผ่านรูปทรง การตกแต่ง และองค์ประกอบศิลป์ของ ต้นดอกไม้ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญในพิธีกรรมพุทธบูชา ต้นดอกไม้มีลักษณะเป็นโครงไม้ไผ่ทรงสูงเพรียว ประกอบด้วยส่วนหลัก 10 ส่วน ได้แก่ คาน ขาธนู ง่าม พัง ดวด แกนกลาง ต้น ลีค คันกล่อง และแมงมุม ซึ่งทำหน้าที่รองรับน้ำหนักและสร้างความมั่นคงเชิงโครงสร้าง การคัดเลือกไม้ไผ่ เช่น ไผ่หก ไผ่บง และไผ่เหียะที่เหมาะสมกับคุณสมบัติทางกายภาพ แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาการจับคู่ระหว่างวัสดุธรรมชาติและการใช้งานเชิงช่างอย่างประณีต

ในด้านสุนทรียศาสตร์ ต้นดอกไม้ บ้านแสงภา มีลักษณะงดงามแบบเรียบง่ายตามหลักสุนทรียศาสตร์เชิงหน้าที่ (Functional Aesthetics) คือความงามที่สัมพันธ์กับหน้าที่และความหมายในพิธีกรรม โครงสร้าง ลีค ถูกออกแบบให้เว้นช่องไฟเพื่อให้แสงเทียนส่องผ่านขณะเวียนแห่รอบอุโบสถยามค่ำคืน แสงเทียนที่สะท้อนผ่านลายสานของไม้ไผ่จึงกลายเป็น ภาพเชิงสัญลักษณ์ ของแสงแห่งศรัทธาและการตรัสรู้ ซึ่งชาวบ้านถือเป็นหัวใจของพิธีบูชาพระรัตนตรัย

สีเส้นและลวดลายของดอกไม้ที่ใช้ตกแต่ง เช่น ดอกคูณ หางนกยูง อินทนิล หรือดอกไม้พื้นถิ่นตามฤดูกาล สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และการใช้วัสดุท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า การจัดวางองค์ประกอบและการประดับแสงเทียนจึงมิใช่เพียงการตกแต่ง แต่เป็นการสื่อสารคุณค่าทางสุนทรียะและศาสนาที่ผสมผสานกันอย่างลงตัว อัตลักษณ์เชิงรูปธรรมของต้นดอกไม้จึงเป็นทั้งผลงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและสัญลักษณ์ของความศรัทธาร่วมกันในชุมชน

1.2 อัตลักษณ์เชิงนามธรรม

อัตลักษณ์เชิงนามธรรมของประเพณีแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภาเกิดจากการปฏิบัติซ้ำของพิธีกรรมที่เชื่อมโยงคนกับความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนา การรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อสร้างต้นดอกไม้ในทุกปีสะท้อน ความเป็นหนึ่งเดียว (Communitas) ตามแนวคิดของ Turner (1969) ที่มองว่าพิธีกรรมสร้างพลังทางสังคมและความเป็นชุมชนผ่าน อารมณ์ร่วม (Collective Effervescence) เมื่อผู้คนลงแรง ร่วมมือ และหล่ออบอุโบสถพร้อมเสียงเพลงพื้นบ้าน จึงเกิดประสบการณ์ทางศรัทธาและความสามัคคีที่ลึกซึ้ง

ในมิติการสื่อสารทางวัฒนธรรม ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ทำหน้าที่เป็น ระบบสัญลักษณ์ (Symbolic System) ของชุมชน ตามแนวคิดของ Geertz (1973) ที่อธิบายว่าพิธีกรรมคือกระบวนการสร้างและจัดระเบียบความหมายของสังคม ต้นดอกไม้จึงมิได้เป็นเพียงวัตถุในพิธี แต่เป็น ข้อความทางวัฒนธรรม ที่ผู้คนใช้แสดงออกถึงความศรัทธา ความผูกพัน และความภาคภูมิใจในท้องถิ่น

ขณะเดียวกัน กระบวนการสร้างและแห่ต้นดอกไม้ยังเป็นการ เล่าเรื่องของตัวตน (Narration of Self) ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Hall (1997) ที่มองว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมิใช่สิ่งคงที่ แต่เป็น กระบวนการของการสร้างและแทนความหมาย (Process of Representation) ผ่านสัญลักษณ์และการกระทำร่วมกัน การสร้างต้นดอกไม้จึงกลายเป็นการผลิตซ้ำ ความเป็นเรา (We-ness) ของคนแสงภา ผ่านการสื่อสารความเชื่อและค่านิยมร่วม เช่น ความกตัญญู ความสามัคคี และการอุทิศตนเพื่อส่วนรวม

กล่าวได้ว่า อัตลักษณ์เชิงนามธรรมของประเพณีแห่ต้นดอกไม้จึงเกิดจากการบูรณาการระหว่างศรัทธาและการปฏิบัติร่วมในพิธีกรรม ทำให้ประเพณีนี้ไม่เพียงเป็นสัญลักษณ์ทางศิลปะ แต่เป็น พื้นที่แห่งความหมายที่หล่อหลอมให้คนในชุมชนรู้สึกผูกพันและมีตัวตนร่วมกันอย่างแท้จริง

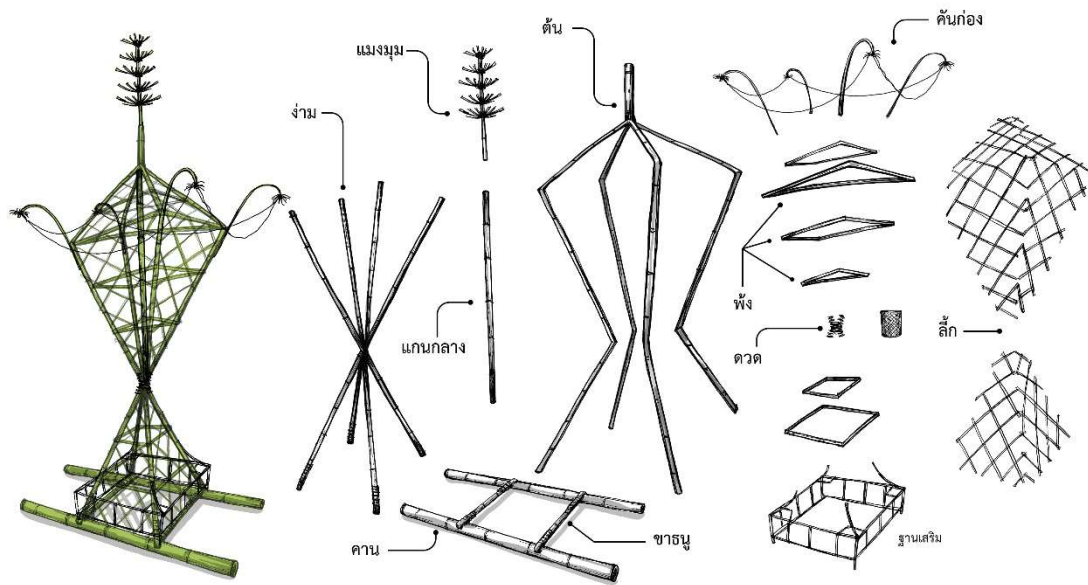
โดยการกำหนดขนาดของต้นดอกไม้ของบ้านแสงภานั้นจะกำหนดโดยการคำนวณจากความกว้างของ พัง เป็นหลัก ขนาดของพังจะเป็นตัวบอกความสูง ความยาวของไม้ ปริมาณไม้ที่ใช้ ปริมาณดอกไม้ จนไปถึงจำนวนคนที่จะมาหามต้นดอกไม้ โดยขนาด พัง มาตรฐานที่ชาวบ้านแสงภาแต่ละคุ้มจะสร้างต้นดอกไม้คือ พัง ขนาด 1.8 เมตร ขาธนูจะเล็กลงมาประมาณ 1.5 เมตร ทำให้ความสูงของต้นดอกไม้ไม่รวมยอดเมงมมอยู่ประมาณ 6.5 เมตร นับเป็นความสูงที่เทียบเท่ากับตึก 2 ชั้น การสร้างต้นดอกไม้ในแต่ละปีจะยึดวันพระของเดือนเมษายนซึ่งตรงกับวันสงกรานต์เป็นวันลงมือ ก่อนเริ่มลงมือสร้างจะมีการประชุมหมู่บ้านเพื่อกำหนดนัดหมายให้คุ้มใดคุ้มหนึ่งจัดสร้างต้นดอกไม้คุ้มที่จะเป็นต้นดอกไม้หลักอยู่ต้นขบวน และจะมี ต้นก่อน คือต้นดอกไม้ที่ประดับตกแต่งด้วยหมากพลู ข้าวของเงินทอง มาถวายแด่พระสงฆ์ในตอนเช้าของวันงาน

ต้นดอกไม้หลักในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ จะต้องมีความพิเศษกว่าต้นดอกไม้ต้นอื่น ๆ ภายในขบวนแห่ คือจะต้องมีขนาดที่ใหญ่กว่าปกติ ในปี พ.ศ. 2564 ชาวบ้านแสงภาได้สร้างต้นดอกไม้ที่มีขนาดพังกว้างกว่า 3.2 เมตร จึงทำให้ต้นดอกไม้สูงได้ถึง 12 เมตร มีคานรับน้ำหนัก 3 เส้น และใช้คนหามกว่า 30 คน ซึ่งจำเป็นที่จะต้องยืมคนหามจากคุ้มอื่นเข้ามาช่วย ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ในแง่ของภูมิปัญญาในการสร้างและการควบคุมโครงสร้างให้ต้นดอกไม้มีขนาดใหญ่ตามต้องการได้แสดงให้เห็นในเชิงประจักษ์ผ่านทักษะเชิงช่างของชาวแสงภา หากแต่เป็นปัจจัยทางด้านประชากรในชุมชนบ้านแสงภาเองที่จำนวนชายวัยแรงงานลดน้อยลง ประกอบกับมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเรื่อยกลับมาจนเป็นปัญหากระทบต่อการสืบทอดประเพณีทางวัฒนธรรมที่อาจต้องมีการหาแนวทางแก้ไขในอนาคต

โดยสิ่งที่สร้างอัตลักษณ์ให้กับต้นดอกไม้ของบ้านแสงภาคือการนำเสนอเชิงสุนทรียศาสตร์ ด้วยการประดับตกแต่งดอกไม้ สี และลวดลาย โดยยึดหลัก สุนทรียศาสตร์เชิงหน้าที่ (Functional Aesthetics) คือความงามที่สอดคล้องประสานกับโครงสร้างและความหมายทางพิธีกรรม โดยเฉพาะการคงความโปร่งของผัง ลึก เพื่อไม่บดบังแสงเทียนซึ่งเป็นหัวใจหลักในเชิงสัญลักษณ์ของการประกอบพิธีแห่ต้นดอกไม้ ดังนั้น การออกแบบจึงต้องมีการใช้ภูมิปัญญา

เชิงศิลป์เพื่อสร้างต้นดอกไม้ให้มีความงามในมิติการมองเห็น (แสง เงา ช่องไฟ) มิติการรับน้ำหนัก (ไม่เพิ่มมวลเกินจำเป็น) และมิติความหมาย (สี กลิ่น ฤดูกาลของดอกไม้ที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อ) เกิดเป็นผลงานเชิงช่างที่งดงามอย่างมีเหตุผล เป็นการประสานคุณค่าทางศิลปะเข้ากับประสิทธิภาพเชิงโครงสร้างและความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม ผ่านความรู้เชิงช่างที่สั่งสมจนเป็น มรดกมีชีวิต ของชุมชนที่สามารถธำรงรักษาและต่อยอดได้ในระยะยาว

โครงสร้าง ส่วนประกอบของต้นดอกไม้ บ้านแสงภา อำเภอนาแก จังหวัดเลย

ภาพที่ 2 โครงสร้าง ส่วนประกอบต้นดอกไม้ชุมชนบ้านแสงภา
ที่มา: อิศเรศ สุขเสนี (2568ก)

ภาพที่ 3 การขนย้ายต้นดอกไม้ขนาดพอง 2.8 เมตร และต้นดอกไม้ขนาดมาตรฐานของบ้านแสงภา
ที่มา: อิศเรศ สุขเสนี (2568ข)

อัตลักษณ์ ต้นดอกไม้ ของบ้านแสงภาก่อรูปผ่านพิธีกรรมทางพุทธพิธีที่ใช้วัตถุ สัญลักษณ์ และการปฏิบัติร่วมกันเป็นภาษาทางวัฒนธรรมของชุมชน การเวียนแห่และการถวาย ต้นดอกไม้ ทำหน้าที่ผสมผสานความเชื่อในทางพุทธศาสนาเข้ากับภูมิปัญญาและการลงแรงร่วมมือร่วมใจของชุมชน การสร้างต้นดอกไม้จึงมิใช่เพียงการประกอบชิ้นงานตามหลักหัตถกรรม แต่เป็นการผลิตซ้ำความหมายและความเป็นเรา (We-ness) ในระดับสาธารณะ

สอดคล้องกับแนวคิดพิธีกรรมในฐานะระบบสัญลักษณ์ที่จัดระเบียบความหมายและค่านิยมร่วม (Geertz, 1973) และกระบวนการก่อรูป สำเนียงร่วม เพื่อความเป็นปึกแผ่นผ่านพิธีกรรม (Turner, 1969; Durkheim, 1995)

ในมิติศรัทธาและจิตวิญญาณ ต้นดอกไม้ได้ผ่านการนำคติความเชื่อของชุมชนมาตีความว่าเป็น พุทธบูชาสูงสุด ของหมู่บ้าน การเลือกดอกไม้และการจัดวางเทียนให้เกิดแสงสว่างรอบองค์รวมทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ ถึงการบูชาพระรัตนตรัยและการอธิษฐานขอความอุดมสมบูรณ์ให้ผืนดิน แสงเทียนที่ส่องสว่างปรากฏผ่าน ช่องไฟของ ลีกลี ที่ไม่เพียงถ่ายทอดให้เห็นความงามเชิงสุนทรีย์ แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาทำหน้าที่เป็น ตำนานร่วมสมัย (Modern Myth) ที่สังคมผลิตซ้ำเพื่อสร้างเรื่องเล่ารวมถึงแสดงความศรัทธาและอุดมสมบูรณ์ (Barthes 1972; Geertz, 1973) ขณะเดียวกัน การรวมตัวประกอบพิธีกรรมก็ทำให้เกิด อารมณ์ร่วม (Collective Effervescence) ที่สร้างความ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวและตอกย้ำความศักดิ์สิทธิ์ผ่านบริบทของชุมชนที่มีต่อประเพณีแห่ต้นดอกไม้

มิติรูปทรงและลายสานเฉพาะถิ่น ปรากฏผ่านการสร้างต้นดอกไม้รูปทรงสูงเพรียวดังที่ได้กล่าว ไปแล้วข้างต้น ประกอบกับโครง ลีกลี ที่เว้นช่องให้แสงเทียนลอดผ่านผสานเข้ากันอย่างลงตัวกับลวดลายเรียบง่ายไม่ อุดมฉูดฉาดจนเกินไป สะท้อน สุนทรียศาสตร์เชิงหน้าที่ (Functional Aesthetics) ด้านการสร้างงามอย่างสอดคล้อง กับโครงสร้าง ศรัทธา และการใช้สอยในพิธี มากกว่าจะมุ่งอวดโอ้ต้นดอกไม้ผ่านการตกแต่งอย่างวิจิตรเพียงอย่างเดียว การคุมสัดส่วน น้ำหนัก และผิวงานให้สมดุลกับการเคลื่อนไหวบน แสดงถึงความรู้เชิงวัสดุและการช่างที่สั่งสม (Ingold, 2013; Sennett, 2008) พร้อมกันนั้น ลายสานและรูปทรงต้นดอกไม้ยังทำหน้าที่เป็น รหัสท้องถิ่น ที่ช่วยให้ผู้คนจำแนก ความเฉพาะของพื้นที่และความเป็นเจ้าของทางวัฒนธรรมได้ทันที (Barth, 1969; Hall, 1997) องค์ประกอบเหล่านี้ นับว่าเป็นอัตลักษณ์ในเชิงรูปธรรมของงานช่างและสัญลักษณ์ของชาวแสงภาในคราวเดียวกัน

ส่วนมิติความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ สะท้อนผ่านการเลือกวัสดุตามฤดูกาลและ ทรัพยากรท้องถิ่น เช่น การเลือกไม้ไผ่ที่เหมาะสมกับการใช้งาน การเลือกดอกไม้ อาทิ ดอกคูณ หางนกยูง อินทนิล และไม้ไผ่ พันธุ์ต่าง ๆ รวมเข้ากับการจัดวางลีกลีกลี และเนื้อวัสดุอย่างสอดคล้องกับฤดูกาลทำให้ต้นดอกไม้ไม่เพียงรองรับการใช้ งานเชิงโครงสร้าง หากยังสร้าง ความรักถิ่น (Topophilia) และ ตัวตนเชิงสถานที่ (Place-identity) ให้กับผู้ร่วมพิธี (Tuan, 1974; Proshansky et al., 1983) วิถีปฏิบัติดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ของยูเนสโกซึ่งเน้นบทบาทชุมชนในการธำรงความรู้ การปฏิบัติ และความหมายที่ยังมีชีวิต (UNESCO, 2003) อันเป็น ฐานรองรับทั้งความยั่งยืนเชิงสิ่งแวดล้อมและความต่อเนื่องของพิธีกรรม

ต้นดอกไม้ใหญ่ ได้ทำหน้าที่เป็นภาพแทนอัตลักษณ์ของบ้านแสงภาในระดับสาธารณะ ถือเป็น พันทาสัญลักษณ์ (Symbolic Capital) ที่ทำให้ชุมชนได้รับการยอมรับทางวัฒนธรรมและเพิ่มศักยภาพการสื่อสาร ตนเอง (Bourdieu, 1986) หากพิจารณาผ่านกรอบแนวคิดเศรษฐศาสตร์วัฒนธรรม ต้นดอกไม้ยังทำหน้าที่เสมือน พันทาสีวัฒนธรรม (Cultural Capital) ในความหมายของสินทรัพย์ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและสามารถต่อยอดเป็น ประโยชน์ทางสังคมและเศรษฐกิจ เช่น เทศกาล การท่องเที่ยวโดยชุมชน และผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ โดยไม่ละทิ้ง แก่นพิธีและศักดิ์ศรีของความเชื่อ (Throsby, 1999) จึงกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์และสัญลักษณ์ของต้นดอกไม้บ้านแสงภา เป็นผลลัพธ์ของการประกอบสร้างร่วมกันระหว่างศรัทธา รูปทรงงานช่าง ระบบนิเวศท้องถิ่น และการยอมรับทางสังคม ซึ่งหล่อเลี้ยงให้ มรดกมีชีวิต ของชุมชนดำรงอยู่และมีพลังในปัจจุบัน

2. ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านแสงภา

2.1 องค์ความรู้เชิงช่างและสุนทรียศาสตร์ในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการสร้าง ต้นดอกไม้ คือ องค์ความรู้ ทักษะเชิงช่าง ประสบการณ์ ที่ชาวบ้านบ้านแสงภาได้สั่งสม ถ่ายทอด และพัฒนาผ่านการร่วมมือร่วมใจในการประกอบพิธีแห่ต้นดอกไม้ตลอด ระยะเวลายาวนานกว่า 400 ปี กระทั่งองค์ความรู้นี้กลายเป็น วิถีปฏิบัติ (Practical Knowledge) และ พันทาสี วัฒนธรรม (Cultural Capital) ที่เป็นอัตลักษณ์แห่งภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของชุมชนบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

องค์ความรู้เชิงช่างและสุนทรียศาสตร์ในการสร้าง ต้นดอกไม้ บ้านแสงภาเป็นผลของการสั่งสม ความรู้ปฏิบัติการ (Practical Knowledge) อันเป็นระบบ โดยมีลำดับขั้นตั้งแต่การคัดเลือกกอไผ่ การตัด ผ่า เหลา และจักตอก ไปจนถึงการกำหนดสัดส่วนและวิธีประกอบที่เหมาะสมกับงานสร้างต้นดอกไม้แต่ละชิ้นส่วน ความรู้ ดังกล่าวมิใช่เพียงทักษะเชิงช่าง หากแต่เป็นกรอบความคิดในการ จับคู่ คุณสมบัติของวัสดุ (เช่น ความยาว ความตรง

ความยืดหยุ่น และความเหนียวของไม้แต่ละพันธุ์) เข้ากับหน้าที่เชิงโครงสร้างและการใช้งานจริง ผลจากการสร้างต้นดอกไม้ซ้ำ ๆ ต่อเนื่องยาวนานได้เกิดการตกผลึกองค์ความรู้จนกลายเป็นภูมิปัญญา มาตรฐานงานช่าง ของชุมชน ซึ่งสามารถถ่ายทอดและรักษาจากรุ่นสู่รุ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

โครงสร้างของต้นดอกไม้ใช้หลักการ ระบบโมดูลาร์ 10 ส่วน จากการแยกองค์ประกอบของต้นดอกไม้ออกเป็นชิ้นส่วนมาตรฐานทำหน้าที่จำเพาะแต่ละส่วนอย่างสอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกัน จากฐานคิดดังกล่าว ทำให้ส่วนประกอบของต้นดอกไม้ทั้ง 10 ส่วน ได้แก่ คาน ขาธนู ง่าม พัง แขนกลาง ต้น ลีค คันกล่อง และแมงมุม สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ ชิ้นงานแต่ละส่วนสามารถรองรับน้ำหนักโดยรวมของต้นดอกไม้ และยึดโยงโครงสร้างร่วมกันที่เพื่อบรรเทาการเคลื่อนไหวในช่วงประกอบพิธีแห่ เพราะในขั้นตอนการแห่นั้น ชาวบ้านจะทำการโยกต้นดอกไม้ไปตามจังหวะเพลงเพื่อให้ต้นดอกไม้เกิดความพลิ้วไหวเหมือนมีชีวิต ฉะนั้น การสร้างต้นดอกไม้ที่มีขนาดใหญ่จึงจำเป็นต้องเลือกไม้ไผ่ที่มีสภาพที่ดี มีอายุที่เหมาะสมกับการนำมาทำเป็นโครงสร้างส่วนต่าง ๆ ดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงคุณลักษณะไม้ไผ่ในที่เหมาะสมกับการนำไปใช้ในต้นดอกไม้

ชนิดไม้ไผ่	คุณลักษณะของเนื้อไม้	การใช้งานในต้นดอกไม้	ข้อดี	ข้อเสีย
ไผ่หก	ลำต้นใหญ่ แข็งแรง	คานหาม โครงลำต้น ต้องเลือกไม้ที่ตรงเป็นหลัก	รับน้ำหนักดี เหมาะกับโครงสร้างใหญ่	น้ำหนักมาก บางช่วงปีหาไม้ตรงยาก
ไผ่บง	เนื้อเหนียว ข้อถี่ ผิวเรียบ น้ำหนักเบา	ใช้ในท่อนอกยกเว้นคาน โครงหลัก ดอกมัดส่วนต่าง ๆ เป็นไม้ที่ผ่ายง่าย จักสานง่าย	น้ำหนักเบา ใช้งานง่าย หาได้มาก จักดอกได้ดี	รับน้ำหนักได้ไม่มาก หักง่ายเมื่อรับแรงดึงที่สูง
ไผ่เหี้ยะ	แข็งแรง ข้อถี่ เปลือกคม หนักกว่าบง	ง่าม พัง แขนกลาง (บางกรณี) ผ่ายาก ต้องระวังในการใช้งาน	โครงสร้างแน่น ทนแรงกระชากดี	เปลือกคม บาดมือ ใช้งานยาก หนัก
ไผ่เลียง	เนื้อหนา แข็งแรง ข้อถี่ ลำใหญ่ หนัก	ลำต้น ง่าม ใช้เสริมโครงสร้าง การผ่าไม้ค่อนข้างยาก ต้องเลือกขนาดที่เหมาะสม เพราะน้ำหนัก	แข็งแรงสุด เหมาะกับโครงขนาดใหญ่ ต้องการความมั่นคง	หนักมาก ไม่ใช่ไม้ท้องถิ่น ปริมาณน้อย
ไผ่ข้าวหลาม	ลำตรง แข็งแรง พอเหมาะ เส้นผ่านศูนย์กลางปานกลาง	แกนกลางของต้นดอกไม้ ต้องคัดเลือกลำที่ตรง	ลำตรงดี เหมาะทำแกนกลาง น้ำหนักพอดี	ไม่เหมาะกับโครงนอก รับแรงมากไม่ได้

ความสัมพันธ์ระหว่างชิ้นส่วนทั้งสิบสะท้อนให้เห็นถึง ตรรกะเชิงช่าง (Craft Logic) ที่เป็นอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาของชาวบ้านแสวงหาที่พัฒนาขึ้นจากกระบวนการทดลอง ทดสอบซ้ำ (Trial and Error) จนตกผลึกเป็นแบบแผนงานช่างเฉพาะถิ่นซึ่งมีประสิทธิภาพทั้งในแง่ความมั่นคงเชิงโครงสร้าง (Structural Stability) และความคล่องตัวในการใช้งานจริง (Operational Maneuverability) โดยเฉพาะการกำหนดระยะ ขนาดของต้นดอกไม้ที่ถือเป็นอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาที่สำคัญของบ้านแสวงหาได้สร้างความแตกต่างและโดดเด่นที่ไม่เหมือนใครในพื้นที่ทางวัฒนธรรมใกล้เคียง

2.2 กลไกการสืบทอดภูมิปัญญาและการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแสวงหา

พลวัตของการสืบทอดภูมิปัญญาและการเรียนรู้ในประเพณีแห่ต้นดอกไม้อาศัยกลไก การเรียนข้ามรุ่น ที่ผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็น **ครูภูมิปัญญา** ถ่ายทอดความรู้ตลอดจนปฏิบัติการด้านช่างไม้ไผ่และเหตุผลเชิง

สุนทรียะให้แก่เด็ก เยาวชน และวัยแรงงานผ่านการลงมือทำจริงในการประกอบพิธีกรรม องค์ความรู้ดังกล่าวจึงมีได้จำกัดอยู่ในตำรา หากก่อตัวเป็น **ห้องเรียนวัฒนธรรมมีชีวิต** ที่ได้จากการสังเกต การฝึกทำงานย่อย และการค่อย ๆ เพิ่มระดับความรับผิดชอบ (Scaffolding) การเรียนรู้ของคนในชุมชนจึงเกิดจากประสบการณ์ตรง (Experiential Learning) ที่เชื่อมโยงเชิงโครงสร้าง การจัดวางองค์ประกอบ และข้อจำกัดของวัสดุเข้ากับความหมายทางพิธีกรรมอย่างเป็นเอกภาพ

เมื่อมองในมิติทางสังคม การสร้างต้นดอกไม้เป็นประจำทุกปีได้ก่อรูป **ชุมชนแห่งการปฏิบัติ** (Community of Practice) ซึ่งมีแบบแผน วิธีการ และคลังความรู้ที่ร่วมของช่างพื้นถิ่นเป็นทุนของกลุ่ม การทำซ้ำอย่างเป็นวัฏจักรทำให้ทักษะสำคัญแพร่กระจายจากผู้เชี่ยวชาญสู่สมาชิกหน้าใหม่ในบ้านแสงภา เกิดสถานะที่ **ทุกคนทำเป็น** พร้อม ๆ กับการลดช่องว่างระหว่างวัยและสถานภาพในกระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ที่ถ่ายทอดจึงมีทั้งส่วนที่ ตกผลึก เป็นมาตรฐานงานเชิงช่างพื้นถิ่น และส่วนที่ยืดหยุ่นไปตามบริบทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละปี ช่วยธำรงเสถียรภาพของพิธีกรรมโดยไม่สกัดกั้นนวัตกรรมใหม่ ๆ ภายใต้กรอบคติเดิม

ยิ่งไปกว่านั้น วงรอบเทศกาลโดยเฉพาะช่วงสงกรานต์ได้ทำหน้าที่เป็น **จังหวะคืนถิ่น** ให้สมาชิกในชุมชนพลัดถิ่นซึ่งไปทำงานนอกพื้นที่ได้กลับมาช่วยกันสร้างต้นดอกไม้ร่วมกับเครือญาติและเพื่อนบ้าน พื้นที่ทำงานจึงทำหน้าที่เป็น **พื้นที่ทางสังคม** เปิดให้ทั้งคนในและคนนอกได้พบปะ ฝึกทักษะ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน การออกแบบกระบวนการงานได้สร้างผู้มีส่วนร่วมหลากหลายวัยและภูมิหลัง ทำให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายแบบกระชับภายใน (Bonding) ควบคู่กับการเชื่อมพหุขั้วกลุ่ม (Bridging) อันเป็นฐานของทุนทางสังคมที่ช่วยพยุงให้พิธีกรรมยังคงมีชีวิตและสามารถสื่อสารออกสู่สาธารณะกว้างขึ้น

ภาพที่ 4 การเรียนรู้ในภูมิปัญญาเชิงช่างของกลุ่มคนต่างวัย
ที่มา: อิสเรศ สุขเสณี (2568ค)

ท้ายที่สุด การร่วมแรงหลายบทบาทผ่านการแบ่งงานตามเพศ วัย และศักยภาพ ตั้งแต่จัดหาวัสดุ ขึ้นโครง จนถึงการยกขบวนแห่ต้นดอกไม้ ได้สร้าง **ความเป็นเจ้าของร่วม** (Sense of Ownership) ต่อประเพณี นำไปสู่การขับเคลื่อนให้สมาชิกได้ร่วมดูแลรักษาและกำกับตนเองของชุมชนอย่างต่อเนื่อง กลไกดังกล่าวมีเพียงแต่สร้างความสามัคคี แต่ยังเพิ่มศักยภาพการจัดการทรัพยากร การถ่ายทอดมาตรฐานงานช่าง และความสามารถในการปรับตัว

ต่อเงื่อนไขร่วมสมัย ผลลัพธ์คือการต่ออายุ ทนทางวัฒนธรรมมีชีวิต ของชุมชน ทั้งในเชิงอัตลักษณ์ คุณค่าสังคม และโอกาสต่อยอดเชิงสร้างสรรค์ โดยไม่สูญเสียแก่นของความหมายทางพิธีกรรมและจิตวิญญาณของพื้นที่

2.3 พลวัตการปรับตัวและคุณค่าพหุมิติของประเพณีแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภา

ประเพณีแห่ต้นดอกไม้บ้านแสงภาดำเนินไปภายใต้หลัก ยึดหยุ่นแต่รักษาแก่น กล่าวคือ ชุมชนบ้านแสงภานั้นมีการเปิดรับความเปลี่ยนแปลงเท่าที่ไม่กระทบต่อพิธีกรรมและความหมายเชิงคติ โดยคงไว้ซึ่งโครงสร้างลำดับชั้น และสัญลักษณ์สำคัญอย่างครบถ้วน หากมีการตัดสินใจเชิงปรับตัวจะต้องอาศัยฉันทามติและการกำกับตนเองที่มาจากชุมชน (Community Self Regulation) มากกว่าคำสั่งหรือเสียงจากภายนอก ส่งผลให้การเปลี่ยนผ่านเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป อยู่บนฐานของเหตุผล บางสิ่งที่เข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลันก็จะอาจถูกผลักหรือมีการพิจารณาจากกลุ่มผู้นำชุมชนเป็นสำคัญ

ทั้งนี้ ในด้านปฏิบัติการสร้างต้นดอกไม้ ชุมชนมีการเลือกเปิดรับเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมสมัยใหม่ เช่น อุปกรณ์ตัดไม้ไฟฟ้า ระบบการเคลื่อนย้าย ระบบเครื่องขยายเสียงในงานบุญ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความปลอดภัย ขณะเดียวกันยังคงวิธีการดำเนินการและวัสดุอุปกรณ์สำคัญที่เป็นหัวใจของพิธี เช่น การผูกยึดโครงสร้างหลักของต้นดอกไม้ด้วย ดอก และการคัดเลือกไม้ไฟให้เหมาะกับการสร้างต้นดอกไม้แต่ละส่วน การผสานเชิงช่างทั้งในแบบเก่าและแบบใหม่เช่นนี้ทำให้มาตรฐานงานช่าง (Craft Standards) ของชาวบ้านแสงภาไม่หยุดนิ่ง เป็นการเพิ่มศักยภาพเชิงช่างที่ผสานกันระหว่างภูมิปัญญาชุมชนกับเทคโนโลยีได้โดยไม่สูญเสียตรรกะทางพิธีกรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น

การคงอยู่ของคุณค่าด้านศิลปะและศรัทธาปรากฏผ่าน สุนทรียศาสตร์เชิงหน้าที่ ของต้นดอกไม้ โครงสร้าง ลึก ถูกออกแบบให้เว้นช่องไฟเพื่อไม่ดับแสงเทียน การคุมสัดส่วน น้ำหนัก ส่งผลให้ความงามสอดประสานกับรูปแบบเชิงโครงสร้างและความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา ภูมิปัญญาดังกล่าวจึงมิใช่เพียงการประดับตกแต่ง หากเป็นการจัดองค์ประกอบที่ เหมาะเหตุผล เหมาะพิธี ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมยังเป็น มรดกมีชีวิต (Living Heritage) ในบริบทปัจจุบัน

ภาพที่ 5 ขบวนแห่ต้นดอกไม้ยามค่ำคืนรอบอุโบสถ

ที่มา: อิศเรศ สุขเสนี (2568ง)

ในมิติทางสังคม กระบวนการสร้างต้นดอกไม้เปิดพื้นที่ให้คนต่างวัยและต่างบทบาทเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง เกิดการเรียนรู้ข้ามรุ่นระหว่าง ครูภูมิปัญญา กับเด็ก เยาวชน และวัยแรงงาน พร้อมทั้งก่อรูปทุนสังคมทั้งแบบยึดโยงภายใน (Bonding) และแบบเชื่อมพหุข้ามกลุ่ม (Bridging) พื้นที่ทำงานจึงเป็น พื้นที่ทางสังคม ที่ผลิตซ้ำ

ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (Sense of Ownership) ต่อพิธีกรรมและชุมชน ที่หล่อเลี้ยงมาตรฐานงานช่างจริยะพิธี และสร้างการทำงานร่วมกันภายในชุมชน

ท้ายที่สุดแล้ว ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ได้ก่อให้เกิดผลเชิงเศรษฐกิจและเชิงสัญลักษณ์ร่วมกับคุณค่าดั้งเดิมมาข้างต้น ต้นดอกไม้ทำหน้าที่เป็นทั้ง ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) สำหรับต่อยอดเทศกาล การท่องเที่ยวโดยชุมชน และผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ และเป็น ทุนทางสัญลักษณ์ (Symbolic Capital) ที่ยกระดับภาพลักษณ์ของพื้นที่สู่สายตาสาธารณชน กระนั้น การใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจก็จำเป็นต้องมีกรอบที่คุ้มครองแก่นหลักของพิธีกรรม เช่น การสืบสานภูมิปัญญาทางศิลปะหัตถกรรมในการสร้างต้นดอกไม้ กระบวนการประกอบพิธีกรรมในการแห่ต้นดอกไม้ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของชนในชุมชนนักท่องเที่ยว หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อป้องกันมิให้การแห่ต้นดอกไม้กลายเป็นประเพณีเชิงพาณิชย์จนลดทอนคุณค่าและความหมายดั้งเดิมลง สหเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การปรับตัวอย่างมีกรอบ จะต้องสอดคล้องไปกับ คุณค่าพหุมิติ อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ประเพณีแห่ต้นดอกไม้สามารถธำรงความหมาย รักษาอัตลักษณ์ และสืบทอดภูมิปัญญาไปพร้อมกัน

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

การศึกษารุ่นนี้มุ่งวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาของประเพณีแห่ต้นดอกไม้ บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย โดยอาศัยแนวคิดทุนทางวัฒนธรรม แนวคิดอัตลักษณ์ และแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า ต้นดอกไม้ เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนองค์ความรู้เชิงช่าง ศิลปะ และความเชื่อทางศาสนาสืบทอดมากกว่า 400 ปี การสร้างต้นดอกไม้ประกอบด้วยกระบวนการเลือกวัสดุธรรมชาติ การประกอบโครงสร้าง และการประดับตกแต่งอย่างประณีต ซึ่งแฝงความหมายเชิงสัญลักษณ์และความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา

อัตลักษณ์เชิงรูปธรรมของต้นดอกไม้บ้านแสงภาปรากฏผ่านโครงสร้างไม้ไผ่ทรงสูงเพียวและ ระบบโมดูลาร์ 10 ส่วน (คาน ขาธนู ง่าม พัง ดวด แกนกลาง ต้น ลีค คันกล่อง แมงมุม) ที่จับคู่คุณสมบัติวัสดุอย่างมีตรรกะเชิงช่าง การคัดเลือกไม้ทง ไม้ป่าง ไม้เหี้ยะ ฯลฯ ตลอดจนการออกแบบ ลีค ให้โปร่งเพื่อให้แสงเทียนลอด ก่อให้เกิดสุนทรียศาสตร์เชิงหน้าที่ ที่งามเพราะสอดคล้องกับพิธีและความหมาย ส่วนอัตลักษณ์เชิงนามธรรมเกิดจาก Communitas และอารมณ์ร่วมในพิธีแห่ที่ผสานศรัทธาพุทธกับแรงงานร่วมของชุมชน ต้นดอกไม้จึงกลายเป็น ข้อความทางวัฒนธรรมที่ผลิตซ้ำความเป็นเรา (We-ness) และความภาคภูมิใจถิ่น

อัตลักษณ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของชุมชนบ้านแสงภา เกิดจากการสืบทอดองค์ความรู้ ทักษะเชิงช่าง และความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ปฏิบัติซ้ำทุกปีจนเป็นสัญลักษณ์ประจำถิ่น ประเพณีนี้สะท้อนความศรัทธาอันลึกซึ้งที่ชุมชนมีต่อพระพุทธศาสนา ผ่านการสร้างและถวายต้นดอกไม้ซึ่งผสมผสานศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านกับคติความเชื่ออย่างกลมกลืน กระบวนการสร้างเปิดโอกาสให้คนในชุมชนทุกครัวเรือนมีส่วนร่วม เกิดความสามัคคีและความภาคภูมิใจร่วมกัน แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลง แต่ชุมชนยังคงรักษาคุณค่าดั้งเดิมไว้ พร้อมปรับตัวให้สอดคล้องกับยุคสมัย ประเพณีจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของตัวตนคนในชุมชนและสร้างความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต

ส่วนภูมิปัญญาที่ปรากฏผ่านต้นดอกไม้เกิดจากความรู้ปฏิบัติที่สั่งสมกว่า 400 ปี ตั้งแต่การเลือก - ตัด - ผ่า - จักตอก ไปจนถึงการกำหนดสัดส่วนเพื่อรองรับน้ำหนักและการเคลื่อนขบวน การเรียนรู้ข้ามรุ่นผ่าน ห้องเรียนวัฒนธรรมมีชีวิต ทำให้มาตรฐานงานช่างถ่ายทอดได้จริง ขณะเดียวกันชุมชน ยึดหยุ่นแต่รักษาแก่น : รับเทคโนโลยีที่เพิ่มประสิทธิภาพ (เช่น เครื่องมือ/ ระบบเคลื่อนย้าย/ เสียง) แต่คงหัวใจพิธี (ตอก ไม้ไผ่ โครงและลำดับพิธี) ส่งผลให้มรดกยังมีชีวิต และทันสมัยโดยไม่สูญเสียแก่นความเชื่อ

นอกจากนี้ กระบวนการถ่ายทอดทักษะและความรู้ระหว่างช่างฝีมือรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ในชุมชน ยังเป็นการสืบทอดทุนทางวัฒนธรรมเชิงสถาบัน (Institutionalized Cultural Capital) ที่ประเพณีมีบทบาทเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้และสร้างคุณค่าร่วมในสังคม ทำให้ภูมิปัญญาศิลปะหัตถกรรมนี้คงอยู่และปรับตัวได้อย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย

ในระดับสังคม การสร้างต้นดอกไม้เป็นประจำทุกปีของชาวแสงภาคทำให้เกิด ห้องเรียนวัฒนธรรมมีชีวิต และ ชุมชนแห่งการปฏิบัติ ที่ผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็นครูภูมิปัญญาถ่ายทอดงานช่างและความงามเชิงสุนทรียะให้แก่เด็ก เยาวชน วัยแรงงาน นำไปสู่ภาวะที่ ทุกคนทำเป็น ได้ช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยและสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วม พิธีกรรมให้กับชุมชน สอดคล้องกับหลักคิด ยึดหยุ่นแต่รักษาแก่น ที่ปรากฏผ่านการเปิดรับเครื่องมือสมัยใหม่เท่าที่ จำเป็น แต่คงไว้ซึ่งวิธีการและวัสดุที่มีความหมายเชิงพิธีกรรม ส่งผลให้ประเพณีแห่ต้นดอกไม้จึงยังมีชีวิต (Living Heritage) ทั้งยังต่อยอดให้เป็นทั้ง ทูตทางวัฒนธรรม และ ทูตสัญลักษณ์ ที่จะช่วยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน และภาพลักษณ์ที่ดีงามของพื้นที่บ้านแสงภาและจังหวัดเลย

2. อภิปรายผล

ต้นดอกไม้ ในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของชุมชนบ้านแสงภา ไม่เพียงเป็นองค์ประกอบของพิธีกรรมทาง พุทธศาสนา แต่ยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่หลอมรวมคติความเชื่อ ภูมิปัญญาศิลปะหัตถกรรม และวิถี ชีวิตของชุมชนบ้านแสงภา การดำรงอยู่ของประเพณีนี้สอดคล้องกับแนวคิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ Hall (1990) ที่มองว่าอัตลักษณ์เกิดจากกระบวนการสร้างความหมายร่วมภายในสังคม ผ่านการปฏิบัติซ้ำและการสื่อสารด้วย สัญลักษณ์ (Symbolic Representation) ในบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเฉพาะของพื้นที่นั้น ๆ

ลักษณะของต้นดอกไม้ที่มีโครงสร้างจากไม้ไผ่เป็นวัสดุธรรมชาติทั้งสิ้น เช่น ไผ่บง ไผ่เหี้ย และดอกไม้ สดในท้องถิ่น ประกอบกับเทคนิคการตัด จักสาน และมัดดอกไม้ต้องใช้ทักษะภูมิปัญญาที่สืบทอดส่งต่อกันมาภายใน ชุมชน แสดงให้เห็นถึง ทูตทางวัฒนธรรมในตัวบุคคล (Embodied Cultural Capital) และ ทูตทางวัฒนธรรมในรูป วัตถุ (Objectified Cultural Capital) ตามแนวคิดของ Bourdieu (1986) ที่เกิดจากการสั่งสมทักษะ ความรู้ และ ธรรมเนียมผ่านการปฏิบัติและการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ลักษณะนี้สอดคล้องกับงานของ Smith (2018) ที่ชี้ว่าการรักษา และสืบทอดทักษะหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นกลไกสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์ท้องถิ่น

นอกจากนี้ กระบวนการสร้างต้นดอกไม้เปิดโอกาสให้ทุกครัวเรือนในชุมชนมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นการ ใช้แรงงาน วัสดุอุปกรณ์สนับสนุน หรือความรู้เชิงช่าง การมีส่วนร่วมนี้สะท้อน มิติทางสังคมของอัตลักษณ์ ซึ่ง Cohen (1985) อธิบายว่าชุมชนใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Community Cohesion) และกำหนดขอบเขตของกลุ่มตน การมีปฏิสัมพันธ์และการทำงานร่วมกันในประเพณีนี้ จึงเป็นทั้ง กระบวนการผลิตซ้ำอัตลักษณ์และการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม

อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนบางประการ เช่น การใช้วัสดุทดแทน การปรับขนาด หรือการนำเสนอ วัฒนธรรมประเพณีผ่านสื่อสมัยใหม่ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ดึงดูดนักท่องเที่ยวและกลุ่มคนที่สนใจ แสดงให้เห็น ว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมีพลวัตและเปลี่ยนแปลงตามบริบททางสังคมร่วมสมัย มุมมองนี้สอดคล้องกับ Jenkins (2014) ที่มองว่าอัตลักษณ์เป็นผลจากกระบวนการต่อรอง (Negotiation) ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน และเป็นการ ตอบสนองต่อแรงกดดันทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี

ดังนั้น ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภา จึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการธำรงและปรับตัวของอัต ลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งไม่เพียงรักษาคุณค่าเชิงสัญลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ได้ แต่ยังสามารถปรับใช้ให้ สอดคล้องกับวิถีชีวิตในสังคมสมัยใหม่ในบริบทของสังคมที่มีความหลากหลาย ซึ่งทำให้ประเพณีนี้ยังคงมีความหมาย และบทบาทในชุมชนต่อการระลึกในวัฒนธรรมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1.1 ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาศิลปะหัตถกรรมในประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของบ้านแสงภาอย่าง เป็นระบบ ทั้งในรูปแบบเอกสาร ภาพถ่าย และสื่อดิจิทัล เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับการเรียนรู้และการสืบทอดไปยัง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) และการ ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานเลย

1.2 ควรสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมฝึกอบรมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ภายในชุมชน บันทึกเป็นข้อมูลอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อถ่ายทอดทักษะการสร้างต้นดอกไม้แก่เยาวชน โดยผสมความรู้ดั้งเดิมเข้ากับเทคนิคการนำเสนอร่วมสมัย เพื่อเพิ่มแรงจูงใจในการมีส่วนร่วม

1.3 หน่วยงานด้านวัฒนธรรมควรบูรณาการประเพณีแห่ต้นดอกไม้เข้ากับกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) อย่างระมัดระวัง เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์โดยไม่ลดทอนคุณค่าเชิงจิตวิญญาณของประเพณี

1.4 ควรมีการพัฒนาองค์ความรู้เชิงวิชาการเกี่ยวกับความหมายเชิงสัญลักษณ์ขององค์ประกอบในต้นดอกไม้ เพื่อให้ผู้เยี่ยมชม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังชุมชนอื่นในจังหวัดเลยหรือภาคอีสาน เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาในบริบทต่าง ๆ

2.2 ควรศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวและสื่อสมัยใหม่ต่อการคงอยู่และการปรับตัวของประเพณีแห่ต้นดอกไม้ เพื่อทำความเข้าใจพลวัตของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน

2.3 ควรใช้วิธีการวิจัยแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary Research) เช่น การผสมผสานมานุษยวิทยา ศิลปะพื้นบ้าน และการจัดการวัฒนธรรม เพื่อให้การวิเคราะห์ครอบคลุมทั้งมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และสุนทรียศาสตร์

2.4 อาจศึกษาบทบาทของสตรีและเยาวชนในกระบวนการสร้างต้นดอกไม้ เพื่อทำความเข้าใจการถ่ายทอดและการปรับตัวของบทบาททางสังคมในประเพณี

2.5 ควรมีการติดตามการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบและเทคนิคการสร้างต้นดอกไม้ในระยะยาว (Longitudinal Study) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางของการอนุรักษ์และพัฒนา

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โพธิ์สิตา. (2562). *ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ : คู่มือนักศึกษาและนักวิจัยสังคมศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 8). อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- ปฐม หงส์สุวรรณ. (2560). *ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ ชุมชนบ้านอาฮี อ.ท่าลี่ จ.เลย*. องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.
- ปรีชา พิณทอง. (2540). *ประเพณีโบราณไทยอีสาน*. ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- ไพโรจน์ พวงมณี. (2567). พื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมบ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย กับแนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชนสู่ความยั่งยืน. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา*, 12(1), 95 - 120. <https://doi.org/10.14456/husoaru.2024.7>.
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2562). การเรียนรู้กับการบรรลุผลการทำงานของชาวเมียนมาและชาวไทยในบริษัทไทยที่ไปลงทุนในเมียนมา. *Veridian E-Journal Silpakorn University*, 12(5), 811 - 830.
- สนิกถา พงษ์แสนή, ผสม นาฎิญา, หลิน มั่นมา, พระครูโพธิจริยาวัฒน์, สมบัติ ชิตทิต, จุติณัฐ์ เครือแดงชัยพร, ชนกภรณ์ สิทธิทองกลาง, ปัญญาพร อ้วนศิริ, วิเศษ พุทธรักษ์, คำหล้า รัตนไค่น, โสตา สุวรรณ, ผาด ชิตทิต, เชิดพงษ์ ชิตทิต, อาทิตย์ ขลุ่ยแก้ว, นรินทร์ สีบุ, คำม่วน แก้วสุวรรณ, และศุภโชค ผสม. (2555). วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทางสังคมของชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย. *รายงานการวิจัย*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2552). *การศึกษาสังคมและวัฒนธรรม : แนวความคิด วิธีวิทยา และทฤษฎี*. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- องค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา. (2562). *แสงภา ประวัติบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย*. องค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา.

- อัญธิชา มั่นคง. (2560). บทบาทของทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนในตำบลบ้านต้น
อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 12(39), 90 - 100.
- อิสเรศ สุขเสณี. (2568ก). *โครงสร้าง ส่วนประกอบต้นดอกไม้ชุมชนบ้านแสงภา* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- อิสเรศ สุขเสณี. (2568ข). *การขนย้ายต้นดอกไม้ขนาดพ้ง 2.8 เมตร และต้นดอกไม้ขนาดมาตรฐานของบ้านแสงภา*
[ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- อิสเรศ สุขเสณี. (2568ค). *การเรียนรู้ในภูมิปัญญาเชิงช่างของกลุ่มคนต่างวัย* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- อิสเรศ สุขเสณี. (2568ง). *ขบวนแห่ต้นดอกไม้ยามค่ำคืนรอบอุโบสถ* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- Art & Culture. (2567). *ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย*. <https://humans-journey.com/art-and-culture/f/ประเพณีแห่ต้นดอกไม้-บ้านแสงภา-อำเภอนาแห้ว-จังหวัดเลย>.
- Barth, F. (1969). *Ethnic Groups and Boundaries : The Social Organization of Culture Difference*. Universitetsforlaget.
- Barthes, R. (1972). *Mythologies*. (Trans., Lavers, A. Mythologies.) Hill and Wang.
- Berkes, F. (2012). *Sacred Ecology* (3rd ed.). Routledge.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In Richardson, J. G. (Eds.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (241 - 258). Greenwood Press.
- Cohen, A. P. (1985). *Symbolic Construction of Community*. Routledge.
- Durkheim, É. (1995). *The Elementary Forms of Religious Life* (Trans., Fields, K. E., Les Formes élémentaires de la vie religieuse). The Free Press.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures : Selected Essays*. Basic Books.
- Hall, S. (1990). Cultural Identity and Diaspora. In Rutherford, J. (Eds.), *Identity : Community, Culture, Difference* (222 - 237). Lawrence & Wishart.
- Hall, S. (1997). *Representation : Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage Publications. <https://doi.org/10.4324/9780203131688>.
- Ingold, T. (2013). *Making : Anthropology, Archaeology, Art and Architecture*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203559055>.
- Jenkins, R. (2014). *Social Identity* (4th ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315887104>
- Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated Learning : Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge University Press.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place - Identity : Physical World Socialization of the Self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57 - 83. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(83\)80021-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(83)80021-8).
- Sennett, R. (2008). *The Craftsman*. Yale University Press.
- Smith, L. (2018). Uses of Heritage. In Smith, C. (Eds.), *Encyclopedia of Global Archaeology* (1 - 6). Springer.
- Throsby, D. (1999). Cultural Capital. *Journal of Cultural Economics*, 23(1/2), 3 - 12.
- Tuan, Y.-F. (1974). *Topophilia : A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*. Prentice - Hall.
- Turner, V. (1969). *The Ritual Process : Structure and Anti-Structure*. Aldine.
- UNESCO. (2003). *Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. UNESCO. <https://ich.unesco.org/en/convention>.
- Yosso, T. J. (2005). Whose Culture Has Capital? A Critical Race Theory Discussion of Community Cultural Wealth. *Race Ethnicity and Education*, 8(1), 69 - 91. <https://doi.org/10.1080/1361332052000341006>.